

Závěrečná zpráva

Specifický výzkum: **Senioři a soudržnost mezi generacemi**

Řešitelé: PhDr. Miroslav Joukl, Ph.D., PhDr. Lucie Kudová, Ph.D.

Studentky: Tereza Rumlová, Eliška Štanclová

Cíle specifického výzkumu dle projektu

Specifický výzkum si kladl za cíl prozkoumat tematizaci života seniorů v České republice s důrazem na mezigenerační kohezi v kontextu demografického stárnutí populace, zjistit, které problémy života seniorů unikají pozornosti, a poukázat na to, které problémy lze očekávat při stárnutí stávající střední generace.

Stav poznání

Výzkumy týkající se problematiky stáří se orientují na řadu problémů: na tematiku věkové identity (zvláště jako subjektivního měřítka věku), na obraz stáří ve společnosti, stereotypy ve vnímání stáří, negativní mýty o stáří a různé projevy ageismu, osobní autonomii seniorů, kvalitu života seniorů, sociální integraci seniorů, problémy jejich seberealizace, sociální sítě, vztahy a kontakty seniorů, otázky sociální a zdravotní péče apod. V rámci sledovaných témat je zvláštní pozornost věnována sociálním vztahům, včetně mezigenerační soudržnosti.

Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří) stanovil jako jednu z klíčových strategických priorit podporu prostředí a komunity vstřícné ke stáří: „prostředí a komunita vstřícná ke stáří, která je sociálně soudržná, nabízí příležitosti pro aktivní život a mezigenerační kontakty, má zásadní vliv pro zachování nezávislosti a kvalitu života starších lidí.“ (s. 105)

Blanka Řeháková (2003) mimo jiné konstatuje, že řada studií lékařských, psychologických i sociologických dochází k závěru, že pro kvalitní život a duševní i tělesné zdraví seniorů jsou kontakty naprosto klíčové.

Čím se senior dožívá pokročilejšího věku, ubývá mu sil, přicházejí nemoci a potýká se se sníženou soběstačností, tím naopak vzrůstá význam rodiny, příbuzenství jako „základního kulturního zařízení na zvládání mezních situací a krizí.“ (Kabele, 1998: 322)

Sýkorová shrnuje výsledky zahraničních i českých studií zabývajících se sociálními kontakty, vztahy a příbuzenskou podporou (2007: 165-171). „Empirické poznatky potvrzují dostupnost neformální sociální podpory pro většinu starších lidí. V sociální interakci převažují osobní setkání a doplňují je, či při větší geografické vzdálenosti nahrazují telefonické a písemné kontakty. Senioři bydlí většinou blízko alespoň jednoho dítěte, eventuálně některého z dalších příbuzných. V jejich sociálních sítích zaujímají významné místo sourozenci ... Přesto se mnozí senioři pravidelně navštěvují i s přáteli ... Ani sousedství pro ně neztrácí na významu ...“ (Sýkorová 2006: 165) V rámci svých šetření prokázala, že sociální kontakty, vztahy, sociální podpora jsou pro seniory velmi důležité, což dokládají i zahraniční studie: „Obdobně v mezinárodní komparativní studii vnímání stárí, stárnutí a autonomie, o níž referuje Heathcote (2000), byly sociální kontakty, emociální podpora a sounáležitost identifikovány mezi nejdůležitějšími tématy starších osob.“ (Sýkorová, Chytil 2004: 112). Specifický výzkum se proto orientoval na problematiku mezigenerační koheze v kontextu sociálních sítí seniorů.

Zvláštní důležitost při výzkumu sehrávají kvalitativní šetření, která identifikují různé způsoby prožívání a hodnocení vlastních sociálních sítí, které jsou v odborné literatuře (včetně výsledků výzkumných šetření) explikovány formou rozličných typologií (např. primární - sekundární, vlastní – cizí, intergenerační – intragenerační, dlouhodobé – krátkodobé, funkční – disfunkční).

Mezilidské vztahy existují v různých dimenzích segmentů sociálního prostředí (bydliště, rodiště, rodinné, pracovní prostředí, prostředí soukromých, veřejných aktivit apod.). Ve své struktuře, charakteru vazeb vytváří sítě, které se (jak svým rozsahem a obsahem, kvantitou a kvalitou) během lidského života mění.

Sociální sítě by měly být šetřeny vždy v kontextu předchozích fází životního cyklu, tj. vnímání třetího věku v návaznosti na celkovou životní dráhu (paměti seniora, životní zkušenost, životní peripetie, očekávání, zdroj poučení), protože člověk svou současnou situaci hodnotí podle své minulé zkušenosti. Důležité je výzkumně neopomíjet mezigenerační vztahy seniorů, především vztah seniorů k mladším generacím.

Odkazy:

Kabele, J. 1998. *Přerody, principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum.

Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří). 2008. Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Řeháková, Blanka. 2003. „Vzorce přátelství v české společnosti.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 39: 509–528.

Sýkorová, Dana. 2007. *Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Sýkorová, Dana, Oldřich Chytil (eds.). 2004. *Autonomie ve stáří. Strategie jejího zachování*. Ostrava: Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.

Výzkumné cíle

Na základě prostudované literatury a dosud realizovaných výzkumných šetření se ukazuje, že vzniká potřeba blíže prozkoumat sociální sítě seniorů v oblasti rodinných i mimorodinných vztahů, a to prizmatem vztahů intergeneračních a intrageneračních (vertikálních a horizontálních). Tato optika je přitom integrálním způsobem spojena s životní dráhou, zlomovými mezníky v životě seniorů, s jejich aktivitami, s reflexí vlastního života.

V rámci cílů stanovených v projektu specifického výzkumu došlo k upřesnění a konkretizaci výzkumných úloh.

Hlavním cílem bylo zjistit vztahovou strategii seniorů s ohledem na intragenerační a intergenerační hledisko.

Výzkumné otázky

- 1) K jakým změnám v sociálních sítích seniorů dochází?
- 2) Jaký význam přikládají mezigeneračním vztahům?

Cílová skupina respondentů a výzkumný vzorek respondentů

Vzhledem k tomu, že v seniorském věku jsou mezilidské vztahy výrazně určeny nebo poznamenány absencí životního partnera/partnerky (manžela/manželky, druha/družky), cílovou skupinu jsme omezili na seniory žijící bez životního partnera/partnerky. Do cílové skupiny nebyli zahrnuti senioři žijící ve speciálních sociálních či zdravotních zařízeních.

Proškolení tazatelé uskutečnili celkem 116 rozhovorů, z kterých pro vlastní kvalitativní zpracování dat byla vybrána necelá třetina rozhovorů.

Metody

V souladu s projektem specifického výzkumu byla při sběru empirických dat použita technika polostrukturovaných rozhovorů a sekundární analýza.

Kontakty s respondenty byly zprostředkovány studenty a pracovníky (řešitelé) Katedry sociologie FF UHK. Rozhovory byly vedeny na základě připraveného scénáře a se souhlasem respondentů nahrávány, následně byl pořízen přepis rozhovorů do elektronické podoby. Scénář rozhovoru byl zaměřen na: reflexi životní dráhy, popis interpersonální sítě respondenta, hodnocení stávajících interpersonálních vztahů, hodnotu stáří a reflexi mezigeneračních vztahů. Zároveň byly zjišťovány identifikační znaky respondenta při současném zachování jeho anonymity. Délka rozhovoru byla cca 60 min. Rozhovor probíhal v domácím prostředí respondentů, popř. dle přání respondenta v jiném prostředí.

Při zpracování kvalitativních dat byla použita metoda zakotvené teorie v podstatě shodně s pojetím Anselma Strausse a Juliet Corbin. (Strauss, Anselm, Juliet Corbin. 1999. Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky zakotvené teorie. Boskovice: Albert.)

Sekundární analýza se týkala zpracování demografických dat získaných z datových zdrojů Českého statistického úřadu.

Výsledky

Mezi hlavní výsledky uskutečněného šetření patří přehled zjištěných okolností, které významným způsobem ovlivňují změny v sociálních sítích seniorů, deskripce příkladů reakcí seniorů na tyto změny, pokus o typologii vztahových strategií a konstrukcí mezigenerační koheze. Výsledky jsou vyjádřeny v maketě článku. Maketa článku bude dopracována do konkrétní podoby v souladu s požadavky vybraného recenzovaného časopisu. V časovém plánu řešení došlo k posunu realizace etapy terénního sběru dat, který místo konce letního semestru akademického roku 2010/11 byl uskutečněn v říjnu 2011. Empirický materiál bude dále zužitkován jak pro výukové, tak badatelské účely.

Využití finančních prostředků

Prostředky byly čerpány dle projektu s výjimkou převedení finanční položky na cestovné (2000,- Kč), která byla přesunuta do položky nákladů na pořízení hmotného nebo nehmotného majetku, v jejímž rámci bylo zakoupeno více knižních titulů (viz příloha).

V Hradci Králové dne 9. 1. 2012

PhDr. Miroslav Joukl, Ph.D.

PhDr. Lucie Kudová, Ph.D.

Výsledovka po účtech s
pohyby

Pohyby za období 01 - 12 / 2011

Účet	Název účtu	Má dáti	Dal	Zůstatek
Pracoviště:	*****	Všechny vybrané analytiky		
Činnost:	****	Všechny vybrané analytiky		
Fakultní účet:	**	Všechny vybrané analytiky		
Zakázka:	*****	Všechny zakázky		
Podzakázka:	***	Všechny podzakázky		
<hr/>				
501 003	Spotřeba materiálu kancelářské DU			
	Počáteční stav	0,00		
	ZAV/0311/00271/11 24.11.2011	1429	0	kancelářské potřeby
	ZAV/0311/00316/11 09.12.2011	39	0	kancelářské potřeby
	ZAV/0311/00344/11 20.12.2011	9	0	kancelářské potřeby
501 003	Spotřeba materiálu kancelářské DU	1 477,00	0,00	1 477,00
<hr/>				
501 006	Spotřeba materiálu knihy DU			
	Počáteční stav	0,00		
	ZAV/0311/00279/11 28.11.2011	3541	0	knihy
501 006	Spotřeba materiálu knihy DU	3 541,00	0,00	3 541,00
<hr/>				
501	Spotřeba materiálu	5 018,00	0,00	5 018,00
<hr/>				
521 001	Mzdové náklady DU			
	Počáteční stav	0,00		
	MZD/0301/00011/11 30.11.2011	3000	0	Mzdy 2011/11
521 001	Mzdové náklady DU	3 000,00	0,00	3 000,00
<hr/>				
521 003	Mzdové náklady OON -práce DU			
	Počáteční stav	0,00		
	MZD/0301/00011/11 30.11.2011	5000	0	Mzdy 2011/11
	MZD/0301/00012/11 31.12.2011	1000	0	Mzdy 2011/12
521 003	Mzdové náklady OON -práce DU	6 000,00	0,00	6 000,00
<hr/>				
521	Mzdové náklady	9 000,00	0,00	9 000,00
<hr/>				
524 001	Zákonné zdravotní pojištění DU			
	Počáteční stav	0,00		
	MZD/0301/00011/11 30.11.2011	270,02	0	Mzdy 2011/11
524 001	Zákonné zdravotní pojištění DU	270,02	0,00	270,02
<hr/>				
524 002	Zákonné sociální pojištění DU			
	Počáteční stav	0,00		
	MZD/0301/00011/11 30.11.2011	750	0	Mzdy 2011/11
524 002	Zákonné sociální pojištění DU	750,00	0,00	750,00
<hr/>				
524	Zákonné sociální pojištění	1 020,02	0,00	1 020,02
<hr/>				
549 006	Jiné ostatní náklady mimoř.stip. DU			

Počáteční stav		0,00		
BAN/0971/00318/11	28.11.2011	6200		mimořádná 0 stipendia
549 006 Jiné ostatní náklady mimoř.stip. DU		6 200,00	0,00	6 200,00
549 Jiné ostatní náklady		6 200,00	0,00	6 200,00
Náklady celkem		21 238,02	0,00	21 238,02
691 006 Provoz.dotace věda MŠMTspecifický výzkum			0,00	
Počáteční stav				Specifický výzkum
MAN/0910/00003/11	15.02.2011	0	21232	2011
691 006 Provoz.dotace věda MŠMTspecifický výzkum		0,00	21 232,00	21 232,00
691 Přijaté přís. mezi zúčt.mezi org.slož.		0,00	21 232,00	21 232,00
Výnosy celkem		0,00	21 232,00	21 232,00
Hospodářský výsledek:				-6,02
Celkem náklady za vybrané:		21 238,02		
Celkem výnosy za vybrané:			21 232,00	
Celkem hospodářský výsledek za vybrané:				-6,02

Výběrová kritéria (omezení sestavy se řídí právy uživatele reznizul (uvedena v závorce))

Pracoviště: (03**)

Činnost: (***)

Fakultní účet:

Zakázka: 2114 (*)

Podzakázka: